

מאמר ג

יחוד בנוכחות אדם השמור

1. פתיחה
2. מחלוקת הרמב"ם והטור
א. דעת הרמב"ם וקושיית הטור
ב. יישוב דעת הרמב"ם
ג. הסבר סברת הטור
3. האם דברי הרמב"ם נאמרו גם בפרוצים ממש?
4. איש אחד ושתי נשים שאחת מהן שמורה
5. הטעם ששמור מתיר ביחוד
6. האם קרובותיו יכולות להיחשב שומרות?
א. צדדי הספק
ב. דעת הרמב"ן
ג. דעת החיד"א והנתיבות לשבת
ד. דעת ר' חיים פלאג'
ה. דעת הבית שלמה
ו. סיכום להלכה
7. זאת תורת העולה

1. פתיחה

במאמרים לעיל הרחבנו במצבים בהם אסור לאשה אחת להתיחד עם כמה אנשים וכן בדין יחוד איש אחד עם כמה נשים. מה הדין בו מצד מספר המתיחדים היחוד אסור אולם בין המתיחדים ישנן נשים שלא יזנו משום שבעליהם עמהן שם או שבעליהן בעיר, האם נשים אלו יכולות להיות שומרות ולהתיר את היחוד או לא? שאלה זו באה לידי ביטוי כאשר אדם מתיחד עם שתי נשים שבעלה של אחת מהם בעיר, או ביחוד של אדם עם בתו וחברתה.

מצב נוסף הטעון בירור באותו הקשר הוא כאשר אחת מן הנשים הנחשבות כשומרות היא קרובת משפחה של האיש, ייתכן כי כאן אין שמירה משום שדרך בני משפחה לחפות על בני משפחתן וא"כ אין בהם בכדי למנוע מן העבירה. דוגמא לכך היא האם מותר לאשה להתיחד עם בעל מקצוע [כשבעלה אינו בעיר] באופן שכנה הגדול נוכח בבית.

במאמר זה ננסה לברר את היסוד לכך שאדם לא מזנה בפני השומרים ואת ההשלכה של כך על מצבים שונים של שומרים.

2. מחלוקת הרמב"ם והטור
א. דעת הרמב"ם וקושיית הטור

הרמב"ם^[1] אסר יחוד של אשה אחת והרבה אנשים אך הוסיף וכתב :

לא תתייחד אשה אחת אפילו עם אנשים הרבה, עד שתהיה אשתו של אחד מהם שם.

ביאור דבריו: למרות שאסור להרבה אנשים להתייחד עם שתי נשים, אם אחת מנשים אלו היא אשתו של אחד מן האנשים, אין כאן איסור יחוד^[2].

על דברים אלה הקשה הטור^[3]:

ואיני מבין דבריו: כיון שאוסר אשה אחת עם אנשים הרבה - מאי נ"מ שאשתו של אחד מהם שם? אכתי איכא למיחש לאחריני!

כוונת הטור להקשות שאם נאמר שסתם אנשים נחשבים פרוצים, לא יועיל שאשתו של אחד מהם תהיה שם, שכן אמנם היא שומרת עליו, אך מי ישמור על שאר הפרוצים שלא יזנו? וכן מי ישמור על האשה הנוספת שלא תזנה עם שאר האנשים?

נראה שכן טובר גם הארחות חיים^[4]:

לא תתייחד אשה עם אנשים הרבה אם אין שם אשתו של כל אחד מהן.

האו"ח מסכים לרמב"ם שסתם אנשים נחשבים פרוצים, אולם עכ"ז לדעתו גם באנשים כאלה אין זה מועיל שאשתו של אחד מהם שם, אלא יש צורך שאשתו של כל אחד מהם תהיה שם. וודאי כך דעתו גם בפרוצים ממש.

ב. ישוב דעת הרמב"ם

הב"י^[5] כתב בהסבר דברי הרמב"ם :

ומה שתמה עליו רבינו דמאי נפקא מינה שאשתו של אחד מהם שם - אכתי איכא למיחש לאחריני? י"ל דכיון דאשתו של זה לא תזנה מפני בעלה שהוא שם, חבירתה ג"כ לא תזנה שתירא שזאת ובעלה יגלו סודה.

לפי הסבר הב"י, כיון שיש כאן אשה אחת שלא תזנה משום שבעלה משמרה, וכן יש כאן איש אחד שלא יזנה כי אשתו משמרתו, הרי שיש בכוחם למנוע חשש זנות גם

(1) איסורי ביאה פרק כ"ב הלכה ח'.

(2) מה שכתב החקרי לב שכוונת הרמב"ם "עד שתהיה זאת האשה אשתו של אחד מהם" - פירוש שיש כאן רק אשה אחת שבעלה משמרה, זה אינו נראה כלל מלשון הרמב"ם אלא פירוש דברי הרמב"ם הוא: לא תתייחד אשה אחת עד שתהיה שם עוד אשה שהיא אשתו של אחד מהם, וכך גם הבינו הטור, הב"י, המהרש"ל, הפרישה ועוד ונביאם לקמן.

(3) סימן כ"ב.

(4) ביאות אסורות סעיף ל"א.

(5) על הטור שהובא לעיל, וכ"כ גם בכסף משנה הלכות איסורי ביאה פרק כ"ב הלכה ח'.

משאר האנשים, כי האשה הנוספת חוששת לזנות כי חוששת שהאשה ובעלה השמורים זה ע"י זו אינם מזנים ויגלו את סודה שזינתה.

הב"י כתב כי האשה הנוספת לא תזנה מחשש שיגלו את סודה. יש להדגיש שתי נקודות בדבריו:

ראשית, המניעה אליה מתייחס הב"י היא מניעה של האשה מלחטוא. לגבי האנשים לא כתב הב"י כי הם גם חוששים שיגלו את סודם.

שנית, הטעם לכך שהאשה חוששת לזנות הוא משום שחוששת שיגלו את סודה.

טעם זה של גילוי סוד כתב הרמב"ם^[6] גם בהיתר יחוד איש ואשה כשישנה תינוקת השומרת:

וכן מותר להתייחד עם אשה שיש עמה תינוקת קטנה שיודעת טעם ביאה ואינה מוסרת עצמה לביאה, שאינה מזנה בפניה שהרי זו מגלה את סודה.

גם בדברי הרמב"ם מודגש כי החשש של גילוי סודה מונע דווקא את האשה מלזנות ולא את האיש, כנראה משום שיצרו של האיש חזק, כפי שכתב הרשב"א^[7]:

דיצרו של איש גדול משל אשה, ואיש דרכו לחזור ואין דרכה של אשה לחזור.

על כן בשעה שתקף עליו יצרו הוא לא יחוש לספק פירסום של הקטנה.

לדברים אלה יש לצרף את סברת הרמב"ם שכל האנשים הם בחזקת פרוצים. פרוצים אינם חוששים בשעת תקיפת היצר מספק שמא יספרו עליהם ולכן יש חשש שיזנו, אולם לגבי הנשים אמנם גם הן בחזקת פרוצות [כי אין סברא לחלק בין איש לאשה בעניין זה], אך יצרן אינו גדול כ"כ כמו באיש ולכן אינן ממהרות לזנות.

הגהת מהרש"ל על הטור^[8] כתב:

ולי נראה דעתו, מאחר שאשתו משמרתו, א"כ האחרים יתביישו [צ"ל יתביישו] ממנו, מאחר שהוא בוודאי לא יעשה כמותם.

המהרש"ל מביא טעם כולל לכך שהפרוץ ואשתו מונעים את חשש הזנות: לא מחשש שמעשה הזנות יתגלה אלא משום שגם האנשים וגם האשה יתביישו לזנות בפני אנשים שאינם מזנים. מפשט דבריו נראה שהבושה היא מעצם הענין לזנות בפני אחרים שאינם מזנים.

גם הבית שמואל^[9] כתב שהמניעה מן הזנות היא מחמת הבושה:

(6) שם שם הלכה ט.

(7) שו"ת הרשב"א חלק א סימן אלף קעח.

(8) סימן כ"ב הובאו דבריו הפרישה ס"ק י"א.

(9) ס"ק ה.

עד שתהי' אשתו של א' מהם - ואז אשה זו בעלה משמרתה והיא לא תזנה אז השני' בושה ג"כ לזנות.

אלא שבדבריו מובא שהאשה היא זו שתימנע מהזנות בעקבות הבושה.

שו"ת רדב"ז^[10] כתב ביישוב דעת הרמב"ם:

תשובה: אני לא הבנתי השגתו... ותו, כיון דאיכא אשה של אחד מהם - היא משמרת את בעלה ובעלה משמרה, ואחרת בושה ליבעל בפני זו שהרי מגלה את סודה. ותו, כיון דאיכא חד מינייהו דלא מצי לבעול אותה מפני שאשתו משמרתו, הרי הוא משמר את השאר, והדבר ברור מאד עד שכתב בעל מ"מ וז"ל: ופשוט הוא שכל שיש שם אשתו של אחד מהם מותר עכ"ל. ולפיכך לא ראיתי מקום להשגה זו ודברי הרב נכונים בטעמם:

מבואר בדבריו כי הבושה היא כיון שהולכים ומגלים את סודם, וכמו שכתב הב"י, אלא שלדעתו החשש הוא לא רק של האשה אלא גם של האנשים האחרים.

הכנה"ג^[11] כתב את שני הטעמים גם יחד ובנוסף לכך טעמים אלה שייכים לדעתו גם לגבי האנשים וגם לגבי האשה:

יש לומר דכיון דהבעל שאשתו עמו לא יזנה - גם האחרים מכספו מיניה לזנות וגם יראין אולי יגלה סודם.

התאווה לעיניים^[12] הוסיף לסייע יסוד זה, שישנה בושה מאנשים שאינם ראויים לעבור עבירה:

דדוקא כשכולם ראויים לעבור עבירה לא מיכספי מהדדי, כמו שאמר רב יוסף: תדע דמיחברי בי עשרה וגנבי כשורא ולא מיכספי מהדדי, היינו כשכולם נושאים הכשורא.

ג. הסבר סברת הטור

קושיית הטור על דעת הרמב"ם מבוססת על כך שלדעת הרמב"ם סתם אנשים נחשבים פרוצים, אך הטור עצמו סובר כי סתם אנשים בחזקת כשרים וממילא מותר לכמה אנשים להתיחד עם אשה אחת, גם אם אין אשתו של אחד מהם עמו.

מקושיית הטור עולה כי לדעתו היחוד עם אנשים פרוצים אסור גם במצב שאחד מהם שמור ע"י אשתו. בהסבר סברת הטור בדין זה כתב הפרישה^[13]:

(10) חלק ה סימן רז.

(11) הגהת ב"י ס"ק ג.

(12) קידושין סימן של"ב.

(13) שם.

כיון דהרמב"ם סבירא ליה דסתם אנשים נחשבים בפרוצים וכמו שכתבתי, א"כ אף אם יהיה נגד זה^[14] - מכל מקום שאר אנשים שאין נשותיהן עמהן לא יבושו ולא יכלמו מהם, ויבואו עליה בעל כרחם [אולי צ"ל כרחה לשיטתו בס"ק הבא שהחשש ביחוד משום אונס] כיון דפרוצים הם.

לפי הסבר זה, הטור סובר כי פרוצים אינם חוששים משומרים, וגם אם האשה תימנע מן החטא מסיבה כלשהי, הפרוצים עלולים לאנוס אותה^[15]. לכאורה לפי הסבר זה דברי הטור יובנו רק אם נסביר כי ביחוד ישנו חשש אונס, אך אם החשש ביחוד הוא פיתוי - אין לאסור? אולם נראה שאין זה כך וגם אם הטור יסבור שיחוד נאסר משום חשש פיתוי, דבריו מובנים. כוונת הפרישה לומר שהפרוצים מסוגלים לאנוס למרות שיש שומרים, וממילא ק"ו שעלולים לבוא לפתות את האשה ולא יחששו מהשומרים.

סברת הטור היא כי למרות שהאשה משמרת את בעלה והאיש משמר את אשתו, אין בזה די כדי לומר שהם גם משמרים את האחרים. הבעל שומר את אשתו והאשה את בעלה - זונות זו של בן הזוג היא בנפשם, וכפי שהתנסח ר' חיים פלאגי בספרו חפץ חיים^[16]:

אשתו משמרתו דאין האשה מתקנא אלא בירך חברתה ועומדת על המשמר.

אך זנות האחרים אינה מטרידה אותם וממילא האחרים אינם חוששים מהם.

מחלוקת הטור והרמב"ם לגבי השאלה האם פרוץ שמור שומר על חבריו הפרוצים אינה תלויה כלל בשאלה האם סתם אנשים הם בחזקת פרוצים או לא. זוהי מחלוקת נקודתית ביניהם לגבי חשש הזנות בפרוצים. ממילא גם מי שסובר שסתם אנשים הם בחזקת כשרים יכול לסבור בענין זה כרמב"ם, שפרוצים אינם מזנים אם אחד מהם שמור. ההשלכה של סברא זו תבוא לידי ביטוי ביחוד של אנשים פרוצים ממש עם אשה אחת, כשאשתו של אחד מהם עמהם. לפי זה גם הרשב"א, הרא"ש, הר"ן והרמ"א [הסוברים שסתם אנשים בחזקת כשרים בניגוד לרמב"ם] יכולים לסבור בענין זה כרמב"ם.

3. האם דברי הרמב"ם נאמרו גם בפרוצים ממש?

במאמר העוסק במספר המתיחדים כתבנו כי דעת המל"מ, החיד"א והעצי ארזים היא כי מה שכתב הרמב"ם שסתם אנשים נחשבים פרוצים אינו מעיקר הדין אלא חומרא בעלמא [שם כתבנו שפשט לשון הרמב"ם אינו כדבריהם אלא שהוא מדינא]. לשיטתם ייתכן שכל מה שכתב הרמב"ם שכשאשתו משמרתו הרי זו שמירה לכל שאר האנשים

[14] כלומר: אם נגד אחד הפרוצים תעמוד אשתו.

[15] לקמן הבאנו את הסברו של הבית שלמה והקשינו עליו.

[16] סימן ל"ח אות ב.

ג"כ, הוא דווקא באנשים שמוחזקים פרוצים מצד חומרא, אך לגבי פרוצים ממש ייתכן שגם כשאשתו של אחד מהם שם- אין זה נחשב שמירה.

על המשנה שאסרה לאשה להתייחד עם הגויים שאלו בגמ'^[17]: במאי עסקינן? הנתת היסוד של הגמ' היא שהחידוש של המשנה הוא שישנו מצב המותר ביחוד עם ישראלים ואסור ביחוד דווקא עם גויים ועל כן ניסתה לברר מהו המצב המדובר, וז"ל הגמ':

אילימא בחד, דכוותה גבי ישראל מי שרי? והתנן: לא יתייחד איש אחד עם שתי נשים! אלא בתלתא^[18], דכוותה גבי ישראל בפרוצים מי שרי? והתנן: אבל אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים, ואמר רב יהודה אמר שמואל: לא שנו אלא בכשרים, אבל בפרוצים אפילו עשרה נמי לא, לא צריכא שאשתו עמו עובד כוכבים אין אשתו משמרתו ישראל אשתו משמרתו.

האפשרות הראשונה היא שמדובר כאן על יחוד של אשה אחת וגוי אחד [ולפי זה מה שאמרנו במשנה "לא תתייחד עמהם" הכוונה לגויים בכלל, אך לא מדובר על מספר האנשים]. אפשרות זו דחתה הגמ' כי גם בישראל אסור לאשה אחת להתייחד עמו. האפשרות השנייה היא שמדובר כאן על יחוד אשה אחת עם שלושה גויים. גם היא נשללה משום שגויים אינם טובים יותר משלושה ישראלים פרוצים שאסור לאשה להתייחד עמהם. בעקבות כך מסיקה הגמ' שמדובר כאן במצב בו בנוסף לאותה אשה, נמצאת שם גם אשתו של הגוי. מצב זה, שאשתו עמו, מותר לו האשה היתה מתייחדת עם איש יהודי פרוץ שאשתו עמו, וחידשה המשנה שאסור בגויים.

מגמרא זו עולה כי גם בפרוץ מועיל ההיתר של אשתו עמו, וכן מובא בתלמודי ר' יונה^[19]:

לא צריכא שאשתו עמו, ואע"פ שהוא פרוץ- אם הוא ישראל אשתו משמרתו, ואם גוי- אין אשתו משמרתו לפי שאינה חוששת אם יזנה, כדאמרינן בעלמא: הוא אזיל לבי קרי ואיהי לבי בוציני.

ספר המקנה^[20] כתב כי יש לדייק מלשון הגמ' כפי שיישב הב"י את שיטת הרמב"ם, והיינו כי אשתו של פרוץ אחד מצילה מיחוד לא רק במצב של יחוד עם פרוץ ואשתו בלבד, אלא גם במצב בו יש כאן פרוצים נוספים, משום שהם נשמרים ע"י הזוג הפרוץ. המקנה מדייק זאת מכך שאת התירוץ הסופי, שבמשנה מדובר באשתו עמו, פתחה הגמ' בלשון "לא צריכא" [ולא בלשון "אלא" כמו בדחיית התירוץ הראשון] ומשמע שתירוץ זה הוא המשך של התירוץ הקודם שהעמיד בשלושה אנשים.

(17) ע"ז דף כ"ה ע"א.

(18) רש"י שם "להכי נקט תלתא דבישראל בתלתא שרו בין בעיר בין בדרך אבל תרי בעיר אין בדרך לא שמא יצטרך אחד מהן לנקביו ונמצא אחד מהן יתייחד עם הערוה. פ' עשרה יוחסין (קדושין דף פא).

(19) ע"ז דף כ"ה ע"ב.

(20) דף פ' ע"ב תוס' ד"ה ר"ש.

לפי זה בתירוץ הסופי מדובר על שלושה גויים כשאשתו של אחד מהם שם, שמצב זה מותר בשלושה פרוצים יהודים. מכאן מוכיח המקנה כי כשאשתו של אחד הפרוצים שומרת עליו, יש כאן שמירה גם לגבי שאר הפרוצים. אמנם ברור שעיקר החידוש של הגמ' הוא שבגוי אין היתר של אשתו משמרתו, וזה נכון גם בגוי אחד שאשתו עמו, אך הגמ' העדיפה להמשיך את התירוץ הקודם העוסק בשלושה, משום שלדינא גם במצב זה יש לאסור, וממילא שמענו שבפרוצים- דבר זה מותר.

נראה שאפשר לדחות ראייה זו לאור עיון במהלך הגמ'. בשלב הראשון הגמ' ניסתה להעמיד בגוי אחד ואשה. לפי זה הלשון "עמהם" משמעותה עם אחד מן הגויים. נסיון זה נדחה ואז הגמ' העמידה שמדובר בשלושה גויים. בשלב זה אמרו בגמ' "אלא בתלתא" משום שכעת הביטוי "עמהם" מתייחס למספר הגויים הנמצאים עם האשה. לפי זה גם אם נסביר שבתירוץ האחרון מדובר על גוי אחד ואשתו עמו, מובן מדוע הגמ' לא כתבה "אלא", שכן בהסבר לשון המשנה – "עמהם", מודה תירוץ זה שמדובר על מספר המתיחדים ולא על אחד מן הגויים. ולעולם בתירוץ האחרון מדובר על יחוד של אשה אחת עם גוי שאשתו עמו, ודווקא מצב זה הותר בפרוץ, אך ייתכן שכאשר יש כאן עוד פרוצים לא מועיל שאשתו של אחד מהם שם – וכשיטת הטור.

המאירי^[21] כתב:

אבל אשה אחת מתיחדת עם שני אנשים כשרים ומגדולי המחברים נראה^[22] שאוסרין, הא בפרוצים אף בעשרה אסור, ומגדולי המחברים מתירים בשאשתו של אחד מהם לשם.

המאירי מביא בתחילה את מח' הרמב"ם ושאר הראשונים לגבי יחוד אשה אחת ושני אנשים, שלרמב"ם ["גדולי המחברים"] אסור ולשאר פוסקים אסור רק בפרוצים ממש ולא בסתם אנשים. לאחר מכן מביא המאירי את דברי הרמב"ם הסובר כי אם אשתו של אחד מהם שם- כולם מותרים ביחוד. מלשונו של המאירי נראה כי ההיתר של הרמב"ם מתייחס לפרוצים ממש [שבהם סיים המאירי] ולא רק לאנשים כשרים המוחזקים כפרוצים. אך יש להבין מניין למד כן המאירי בדעת הרמב"ם, הרי הרמב"ם כתב את דינו על אנשים רגילים המוחזקים כפרוצים ולא על פרוצים ממש?^[23] נראה שהמאירי מבין מסברא שמה שכתב הרמב"ם, נכון גם לגבי פרוצים ממש, שכן בגמ' נראה שיש שני מצבים או כשר או פרוץ וכאשר הרמב"ם הכריע על פי המימרא של רב שכולם בחזקת פרוצים ההכרעה היא כי מבחינה דינית יש להם כל דיני פרוצים.

(21) ע"ז דף דף כ"ד ע"ב ד"ה המשנה השניה.

(22) והעיר ראש ישיבת הליכות עולם, הרב אייל הראל, שאין זה מובן מדוע כתב המאירי "נראה"? הלא הדבר מפורש ברמב"ם סתם אנשים נחשבים פרוצים? נראה ליישב כי המאירי מסתפק אם הרמב"ם מגדיר שאר אנשים כפרוצים מעיקר הדין או רק מצד חומרא, ונטה לומר כי הרמב"ם אסר בשאר אנשים מעיקר הדין ולא מצד חומרא.

(23) כך העיר הרב סופר ז"ל המגיה על המאירי.

השולחן ערוך^[24] העתיק את לשון הרמב"ם:

לא תתייחד אשה אחת, אפילו עם אנשים הרבה, עד שתהיה אשתו של אחד מהם שם. וכן לא יתייחד איש אחד, אפילו עם נשים הרבה.

לפי דברי המאירי שהבאנו לעיל בהסבר הרמב"ם, צריך לומר כי לדעת השו"ע ההיתר של בעלה עמה שייך לא רק במוחזקים כפרוצים אלא אפילו בפרוצים ממש.

הרמ"א כתב שם בהג"ה:

וי"א: דאשה אחת מתייחדת עם שני אנשים כשרים, אם הוא בעיר (טור בשם הרא"ש). וסתם אנשים, כשרים הם (ר"ן פ"י יוחסין). אבל אם הם פרוצים, אפילו עם י' אסור.

לדעתו, סתם אנשים אינם פרוצים ומותרים ביחוד עם אשה אחת, אולם יש לברר מה דעתו לגבי דין של אשתו עמו [המוזכר ברמב"ם] בפרוץ ממש - האם הוא מודה שמצב זה גורם לפרוץ להיות שמור, וגם אם נכריע שלדעת הרמ"א פרוץ נחשב שמור ע"י אשתו, יש להוסיף ולברר האם פרוץ זה ואשתו יכולים להיות שומרים על השאר. נראה שהרמ"א חלק דווקא על הנקודה המוזכרת בדבריו, שסתם אנשים אינם פרוצים, אך מודה שבפרוצים ממש יועיל ההיתר של אשתו עמו לפרוץ עצמו וכן לשאר חבריו הפרוצים, כדעת המחבר. אילו הרמ"א היה חולק על העיקרון של הרמב"ם, היה לו להעיר על כך, שהרי לפי דברי הרמב"ם גם בפרוצים ממש יועיל ההיתר של אשתו עמו. הדיון בין הרמב"ם לטור, אם איש ואשתו מהווים שומרים לאשה השנייה מפני הפרוצים או לא אינו קשור לשאלה אם אדם רגיל הוא בחזקת כשר או לא^[25], וכך פסק בדבר הלכה^[26].

4. איש אחד ושתי נשים שאחת מהן שמורה

האם גם בשתי נשים קיים העיקרון הנ"ל שכשאחת מהן שמורה ועל כן אינה מזנה, היא הופכת לשומרת גם על חברתה? שאלה זו תבוא לידי ביטוי ביחוד של שתי נשים עם איש אחד, כשאחת מהן בעלה בעיר.

לפי דרכו של הרמב"ם הסובר כי אם אשתו של אחד מהפרוצים משמרתו יש כאן שמירה על שאר האנשים, נראה כי גם אשה אשר אינה בגדרי יחוד משום ששמורה, יכולה להוות שומרת על שאר המתיחדים כי השאר נשמרים שלא לזנות על ידם וכבמקרה של אשתו משמרתו.

[24] אבן העזר סימן כב סעיף ה.

[25] אמנם הב"ח [ד"ה מי שאשתו] כתב שהרא"ש החולק על הרמב"ם בדין פרוצים סובר כמו הטור, אך דבריו אינם מוכרחים, עיי' בדבר הלכה סימן ח ס"ק א.

[26] סימן ח סעיף א.

הבינת אדם^[27] התייחס למקרה בו מתיחדות שתי נשים עם איש אחד ובעלה של אחת מהן בעיר. על מקרה זה כותב הבינת אדם שכיוון שאחת מהנשים מותרת ביחוד ממילא הופכת להיות שומרת על חברתה והיחוד מותר. מבואר א"כ שפסק לקולא בשאלה שהעלינו לעיל.

כן היא גם דעת הנחפה בכסף^[28]. בדבריו לגבי מקרה של יחוד עם כמה נשים שחלקן נשואות ובעליהן בעיר וחלקן רווקות, כתב הנחפה בכסף שכיוון שהנשואות אינן יכולות לזנות משום שמפחדות מבעליהן- גם אותן שאינן נשואות לא יזנכי שפוחדות שיגלו סודן.

כן היא גם דעת הנתיבות לשבת^[29] שהסביר שהטעם שהרמב"ם^[30] התיר דווקא באשתו עמו ולא כתב להתיר בבעלה בעיר, הוא משום שבעלה בעיר הוא היתר מצומצם יותר, שכן הוא קיים רק כשמתיחדת בביתו, שם היא מפחדת שמא יבוא פתאום [משא"כ בבית אחר, שהבעל אינו יודע היכן היא, אינה מפחדת למרות שבעלה בעיר], אך ההיתר שאשתו משמרתו הוא בכל מצב שאשתו שם. מבואר כי לדעתו דבריו של הרמב"ם שאדם שמור יכול להוות שומר נאמרו גם לגבי אשה שבעלה בעיר^[31]. הרי שגם בנשים שייך היתר זה.

הרד"ל בהגהותיו^[32] כתב בתחילת דבריו כי לכאורה הסברא הפשוטה היא שכשם שכששואתו עמו יש כאן שמירה על האחרת שלא תזנה עם שאר הפרוצים, כך גם אשה שבעלה בעיר שומרת על חברותיה. אולם בהמשך כתב לתלות שאלה זו בטעם איסור יחוד איש אחד וכמה נשים. אם נסביר שהסיבה לאיסור זה היא מחשש שיבעל את שתיהן ולכן יחפו זו על זו, כאן אין חשש זה קיים וממילא אפשר לומר כי האשה שבעלה בעיר תשמור על חברתה, אולם אם נסביר כי טעם האיסור להתיחד עם שתי נשים הוא משום שהן מחפות זו על זו, נראה שאשה מחפה על חברתה בכל מצב, בין אם בעלה בעיר ובין אם בעלה עמה, וממילא היא אינה יכולה להיות שומרת עליה. לפי זה צריך לומר כי מה שהתיר הרמב"ם לאשה להתיחד עם פרוצים כששואתו של אחד

27) כלל קכ"ו ס"ק י"ז. הוא סובר כי לכתחילה יש לחוש לדעת רש"י הסובר כי אם בעלה בעיר- לכתחילה אסור אם הייחוד הוא דאורייתא, שהוא לדעתו רק באיש אחד ואשה אחת- אך באיש אחד ושתי נשים שאחת מהן- בעלה בעיר, כיון שהאיסור אינו מהתורה הוא סובר שאין צורך לחשוש לדעת רש"י ולכן מותר לכתחילה להתיחד עם אשה זו שהופכת לשומרת על השנייה.

28) אבן העזר ח"ב סימן י"א.

29) סימן כ"ב אות ד.

30) הלכה ח.

31) לגבי עצם שאלתו נראה לי כי הרמב"ם בהלכה זו הביא את הדין הכתוב במשנה [קידושין פ' ע"ב]: "אף איש אחד מתיחד עם שתי נשים בזמן שאשתו עמו". אמנם דין זה נאמר לגבי שתי נשים אך הרמב"ם יישם אותו גם לגבי החידוש שלו, שאשה אחת לא תתיחד עם אנשים הרבה, וכיון שדרכו להביא את הדינים הכתובים בגמ' ובמשנה ולא מציאויות מחודשות וכתוצאה מכך היה צריך לכתוב "אשתו עמו" לגבי הסיפא, לכן הביא דין זה בין לרישא ובין לסיפא, במקום שיכתוב ברישא "בעלה בעיר" ובסיפא "אשתו עמו".

32) קידושין דף פ"א ע"א ד"ה שאני וגייסא ביה.

מהם נמצאת איתם, זה לא משום שהיא חוששת לזנות שמא אשתו של הפרוץ תגלה סודה, אלא שהפרוצים האחרים יימנעו מן העבירה מחשש שהבעל יגלה את סודם.

לענ"ד נראה שדברי רד"ל אינם מוכרחים, שכן גם אם נאמר שנשים מחפות זו על זו גם אם לא יזנו שתיהן, עדיין אפשר לומר שכל זה הוא דווקא באופן בו שתיהן נמצאות במקום ששייך בהן זנות, [וכעין שכותבת הגמ'^[33] שהוציאוה עשרה במיטה בחזקת שהיא מתה וקילקלו עמה וא"א היתה] אך כשאשה אחת אינה שייכת בכלל לעניין הזנות משום שבעלה בעיר, אין לה שום הזדהות איתם ואפשר שהיא כלל אינה מחפה על חברותיה.

גם האור שמח^[34] בביאורו לרמב"ם התייחס לשאלה זו. הרמב"ם התיר יחוד עם הרבה פרוצים רק כשאשתו של אחד מהם שם, והקשה האו"ש: מדוע יש צורך באשה ובעלה עמה כדי להתיר יחוד עם הפרוצים, הרי גם אילו היתה כאן אשה אחת שבעלה בעיר היה לנו להתיר משום שהיא לא תזנה וממילא היא יכולה לשמור על חברתה שלא תזנה? מכח קושיא זו הסיק האו"ש כי דברי הרמב"ם, שמי שהוא שמור יכול להיות שומר, לא נאמרו ביחס לאשה שמורה. אשה שמורה אינה מהווה שומרת לחברתה וחברתה תזנה בפניה, משום שאשה אחת לעולם מחפה על חברתה, או משום שאשה אינה בוש מחברתה לעולם, גם אם חברתה אינה יכולה לזנות.

בסוף דבריו כתב האור שמח לדחות את הדיון בדברי הרמב"ם, שכן אפשר לומר כי אכן גם אילו היתה כאן רק אשה אחת שבעלה בעיר, היחוד היה מותר, אך הרמב"ם לא הסתפק בכך והעמיד באופן שיש כאן אשה ובעלה, משום שרצה לכלול בדבריו היתר יחוד עם פרוצים בכל המקרים, גם באופן שאחד מהם כאן הוא אדם שלבו גם באשה שבעלה בעיר. במצב זה ההיתר של בעלה בעיר אינו קיים וממילא גם האשה שבעלה בעיר אינה שמורה. לכן הרמב"ם העדיף לנקוט מקרה שבעלה עמה, שהוא היתר המועיל גם ביחוד עם אשה שלבו גם בה. אולי הרמב"ם רצה להעמיד בכל מקרה אפילו בלבו גם עמה ולכן צריך שבעלה יהיה איתה.

לענ"ד ההסבר האחרון שכתב בדעת הרמב"ם דחוק, שכן לשון הרמב"ם בהלכה זו הוא:

לא תתייחד אשה אחת אפילו עם אנשים הרבה, עד שתהיה אשתו של אחד מהם שם.

מלשון זו משמע שהדרך היחידה להתיר יחוד הרבה אנשים ואשה אחת הוא דווקא כשאשתו של אחד מהם שם, ואילו לפי האו"ש היתר זה מתייחס רק למצב של יחוד עם אשה שלבו גם בה, שרק אז שייך לומר כי אין היתר אחר מלבד זה שאשתו עמו. לפי זה צריך להעמיד את דברי הרמב"ם דווקא ביחוד עם אשה שלבו גם בה, ולענ"ד נראה דחוק להעמיד את הרמב"ם דווקא כך.

(33) קידושין דף פ ע"ב.

(34) פרק כ"ב הלכה י"ב.

העצי ארזים^[35] כתב בביאור קושיית הטור על הרמב"ם, שהטור הקשה על הרמב"ם מדברי עצמו. אם לרמב"ם יש עיקרון שכשיש אחד שאינו מזנה הוא הופך לשומר, א"כ מדוע כתב הרמב"ם שאשתו משמרתו ולא כתב להתיר אפילו כשיש כאן אשה שבעלה בעיר? מכאן למד הטור כי גם השמור אינו יכול להיות שומר, ועל כן הקשה כיצד הפרוץ השמור שומר על חבריו הפרוצים?

קושיא זו היא בעצם קושיית האו"ש, אך העצי ארזים לא כתב כיצד הרמב"ם יישב קושיא זו. אולם לפי דברי הרד"ל והאור שמח הסוברים כי הרמב"ם אמנם סובר את העיקרון כי שמור יכול להיות שומר רק בשני אנשים ולא בשתי נשים [כי מחפות זו על זו] דברי הרמב"ם מובנים.

הציץ אליעזר^[36] דן בדברי האחרונים הנ"ל ובמסקנת דבריו כתב :

לכן נראה ברור, דלהלכה אפשר להקל בבעלה בעיר גם כשהיא שם עם עוד נשים, ובפרט דלדעת כמה מהפוסקים כל בבי תרי לא הוי אלא מדרבנן.

כך פסק גם הדבר הלכה^[37], וכן נראה גם לענ"ד להלכה, שכן בפשטות נראה כסברא שכתבו הבינת אדם והנתיבות לשבת כי גם אשה שמורה ע"י שבעלה בעיר- מהווה שומרת לחברתה שלא תזנה.

5. הטעם ששומר מתיר ביחוד

בהסבר הטעם מדוע אדם כשר אינו מזנה בפני חבריו נחלקו הראשונים.

בנימוק היתר היחוד בשני אנשים כשרים ואשה אחת כתב רש"י על המשנה^[38]:

שהאחד בוש מחבירו.

פשט לשונו מורה כי האדם מתבייש לבעול בפני חבריו, והיינו שהבושה היא מעצם המעשה ולא מחשש שחבירו ילך ויגלה ויתפרסם הדבר.

אולם בנימוק האיסור לאיש אחד להתיחד עם שתי נשים כתב רש"י שם:

מפני שדעתן קלה ושתייהן נוחות להתפתות ולא תירא זו מחבירתה שאף היא תעשה כמותה.

מלשון זו משמע שבמקום בו היחוד מותר, המניעה מן החטא נובעת מיראה [שאינה קיימת בשתי נשים], ובפשטות כוונתו היא שהיראה היא שמא השומר יפרסם את המעשה. לפי זה גם היתר יחוד עם שני אנשים כשרים מבוסס על כך שהאחד ירא

35) ס"ק י"ד.

36) חלק ו סימן מ פרק י.

37) סימן ח סעיף ב.

38) דף פ ע"ב.

מחברו שגילה את מעשיו [בתנאי שנניח כי הגורם המונע בנשים הוא הגורם המונע באנשים].

אולם האג"מ^[39] כתב שאין להוכיח מרש"י כאן שהחשש הוא שמא מעשה הזנות יתפרסם, וגם בלשון זו יש להסביר שהחשש הוא בושה:

דפשוט שאף שכתב רש"י ל"לשון "ולא תירא"- אין הכוונה מורא משום שתספר האינה מזנה לעלמא לביישה, דלא הזכיר זה רש"י כאן ענין ספור לאחרים אלא בהיתר דיחוד אשה ותינוקת, והוא משום דכאן בלשון מורא כוונתו מורא מפניה בעצמה שלא תחשבנה לזונה אף שלא תגלה לשום איש ואשה אחרים, וכדמוכח מלשון רש"י בסמוך בהיתר דאשה עם ב' אנשים שכתב שהאחד בוש מחברו ולא כתב שהאחד ירא מחברו משמע שהם בכוונה אחת, דהא אין טעם לומר שבנשים היה מותר דוקא בשביל מורא ובאנשים גם בשביל בושה אלא ודאי שהם בכוונה אחת אף שנקט בשני לישני... והנה אף אם ל"לשון יראה ברש"י הוא דוקא, עכ"פ הא באנשים גם רש"י כתב שהאחד בוש מחברו.

אך לכאורה נראה שיש הכרח לומר כי לדעת רש"י השמירה היא מצד הבושה. דבר זה יש ללמוד מכך שלדעת רש"י רק יחוד עם שתי נשים אסור, אך עם שלוש- מותר. הריטב"א^[40] שחלק על רש"י ואסר יחוד גם עם הרבה נשים, כתב בטעם האיסור:

דהא אמר בגמרא דטעמא דרישא מפני שהנשים דעתן קלה עליהן ומחפות זו על זו ולא מכלמן מהדדי, והאי טעמא אפילו בנשים הרבה איתה,

מבואר כי אם סברת ההיתר היא משום הבושה, אז אין היתר לאיש להתיחד עם שלוש נשים, וממילא אם רש"י מתיר יחוד עם שלוש נשים לכאורה טעמו הוא שהשמירה מועילה מצד חשש הפרסום וזה אינו קיים גם בשלוש נשים. אכן כך הסביר הרא"ש^[41] את דברי רש"י בחלוקה בין שתי נשים ליותר וז"ל:

וס"ל לרש"י כיון דאיכא טובא אי אפשר דלא מגלו אהדדי.

לעומת זאת הרשב"א^[42] הסביר את דעת רש"י המתיר יחוד עם שלוש נשים לפי ההסבר כי המניעה מן החטא נובעת מן הבושה ולא מחשש הפירסום:

אבל נשים (עקר) [עיקר] אסור אפילו בשנים משום שדעתן קלה, וכשאיןן אלא שתיים אינן בושות זו מזו. אבל בשהן הרבה מתביישות ואינן שומעות לו. והוא נמי כשאינו רגיל עם הנשים מתבייש כשהן

(39) אבן העזר ח"ב סימן ט"ו.

(40) דף פ ע"ב.

(41) קידושין פרק ד סימן כ"ז.

(42) חלק א תקפ"ז.

הרבה. אבל בשעסקו עם הנשים אינן בושות ממנו. ואפי' אם הם הרבה- נשמעות לו.

גם בחידושי הרמב"ן על מסכת כתובות^[43] מבואר כי השומר מציל משום שמתביישים לבעול בפניו:

אבל לענין יחוד ודאי לא בעיל איניש באפי אינשי ואפי' באפי בריה.

נראה כי כבר ממשמעות לשון הגמ'^[44] עולה כי היתר השמירה נובע מהבושה לבעול בפני זרים. בנימוק הדין שפרוצים אינם שומרים זה על זה ואסור להרבה פרוצים להתייחד עם אשה אחת כתבה הגמ':

דמיחברי בי עשרה וגנבי כשורא ולא מיכספי מהדדי.

בדוגמא מדובר על בושה לגנוב זה בפני זה [”מכספי”], וממילא גם בזנות מועילה השמירה משום שיוצרת בושה.

גם מדברי ר”ת שהובא ברא”ש נראה כי המניעה מהחטא היא הבושה. בהסבר הטעם לכך שהיתר בעלה בעיר אינו תקף ביחוד עם אשה שלבו גס כתב ר”ת:

ואפילו אשתו עמו, הואיל ועסקו עם הנשים לבו גס במ ואינו בוש מאשתו.

מבואר כי באדם אחר שאין עסקו עם הנשים, המונע אותו מלחטוא הוא הבושה מאשתו ולא החשש שמעשיו יתפרסמו.

לעומת זאת החידושי כת”י הקרויים יד רמ”ה^[45] כתב להסביר שהשומר מונע מן החטא משום שהמזנה חושש שמא יפרסם את מעשיו:

אבל גבי שני אנשים דלא מחפו אהדדי מירתת חד מיניהו למעבד איסורא באפי חבריה, דלמא מגלי ליה.

הרמב”ם כתב^[46]:

מותר להתייחד עם שתי יבמות, או עם שתי צרות, או עם אשה וחמותה, או עם אשה ובת בעלה, או עם אשה ובת חמותה, מפני ששונאות זו את זו ואין מחפות זו על זו, וכן מותר להתייחד עם אשה שיש עמה תינוקת קטנה שיודעת טעם ביאה ואינה מוסרת עצמה לביאה, שאינה מזנה בפניה שהרי זו מגלה את סודה.

מדבריו משמע שהמונע את האדם מלחטוא הוא הפחד מהפרסום דווקא, ולכן כשיש חשש לפרסום העבירה אין איסור יחוד. אמנם ניתן היה לדחות ולומר כי דווקא

43 דף כ”ז ע”ב ד”ה כשהיא.

44 קידושין דף פ ע”ב.

45 משנה קידושין דף פ ע”ב.

46 איסורי ביאה פרק כב הלכה ט.

ברוגמאות המובאות בדברי הרמב"ם החשש הוא שמא מעשה הזנות יפרסם, משום שדרכן של אלו לפרסם את מעשה הזנות, דרכה של התינוקת לדבר ולפרסם וכן דרכן של נשים השונאות זו את זו שמכח שנאתן הולכות ומספרות, אך ייתכן כי במצבים אחרים היתר היחוד אינו מבוסס על חשש הפרסום אלא על הבושה, ולדעת הרמב"ם שני הטעמים נכונים וכשאחד מהם קיים יש להתיר את היחוד.

אכן בדברי הרמב"ם^[47] לגבי אשתו משמרתו מבואר כי היתר היחוד מבוסס על הבושה ולא על חשש הפרסום:

כל אשה שאסור להתייחד עמה- אם היתה אשתו עמו- ה"ז מותרת להתייחד מפני שאשתו משמרתו, אבל לא תתייחד ישראלית עם הכותי, ואע"פ שאשתו עמו שאין אשתו של כותי משמרתו ואין להן בושה.

כ"כ גם החכמת אדם^[48] לגבי היתר זה:

במקום שיש איש ואשתו עמו- לא שייך שם איסור ייחוד, שהוא בוש מפני אשתו, וא"כ גם באנשים אחרים אין בהם יחוד שהרי אשה זו ובעלה משמרים אותם, וכן הנשים האחרות אין בהם משום יחוד, שהרי אשה לא תזנה בפני בעלה, א"כ גם הנשים האחרות בושים לזנות.

6. האם קרובותיו יכולות להיחשב שומרות?
א. צדדי הספק

מה הדין ביחוד האסור כשנמצאת שם אמו או בתו של אחד האנשים- האם גם כאן נאמר שהן מהוות שומרות עליו שלא יזנה או לא? נראה ששאלה זו תלויה בטעם מדוע אדם אינו מזנה בפני השומרים. אם נסביר כי המונע את האדם מלחטוא בפני חברו הוא הבושה, הרי שגם בפני אמו, בנו, בתו ואחותו יתבייש לזנות, וכפי שכתב האג"מ^[49]:

וזה ודאי אין לומר מעצמנו שאדם אינו מתבייש מבתו, דלפי הסברא הוא מתבייש מפני זרעו יותר מבפני אחרים.

אולם אם נסביר כי המונע את האדם מלחטוא הוא רק הפחד שחבירו ילך ויספר את הדבר, בקרובותיו אין חשש כזה, שכן האדם חושב שקרובותיו יחפו עליו ולא יספרו, וכיון שאין לו הפחד מהן הן אינן נחשבות שומרות ויש חשש שיזנה.

47) איסורי ביאה פרק כב הלכה ד.

48) סימן קכ"ו סעיף ב.

49) אבן העזר חלק ב סימן ט"ו.

ב. דעת הרמב"ן

מדברי הרמב"ן בחידושיו לכתובות יש ללמוד כי קרובותיו יכולות להיות שומרות. המשנה בכתובות^[50] אוסרת לאשת כהן שבויה לחיות עמו מחשש שנבעלה לנכרי בעודה תחת ידם. במשנה הבאה^[51] מסופר על ר' זכריה בן הקצב [שהיה כהן] שהמשיך לגור עם אשתו שהיתה בשבי, אך בגמ' שם הובאה ברייתא שבה מבואר כי הוא הקפיד לא להתיחד עמה :

תנא: ואעפ"כ ייחד לה בית בחצרו, וכשהיא יוצאה - יוצאה בראש בניה, וכשהיא נכנסת - נכנסת בסוף בניה.

הרמב"ן בחידושיו^[52] שם הביא את הברייתא המובאת שם לעיל, שנאמר בה כי למרות שעדים קרובים וקטנים המעידים על אשה שלא זינתה בשבי- נאמנים, מ"מ בנה ובתה אינם נאמנים על כך. הרמב"ן מבין כנראה כי טעם הדבר הוא משום שבנה ובתה משקרים כדי לחפות עליה להתירה לבעלה, ועל כן הוא מסיק כי לפי ברייתא זו, בנה ובתה אינם יכולים לשמור עליה שלא תזנה ואסור להתיחד עם גרושתו בפניהם. לפי זה הקשה הרמב"ן כיצד התיחד ר' זכריה בן הקצב עם אשתו האסורה עליו בפני בניה, הרי הם אינם נחשבים שומרים, כי הם יחפו על האשה?

ביישוב הקושיא כתב הרמב"ן:

לאו מילתא היא, דאע"ג דאינם נאמנים דמשום אימייהו אתו ומשקרי וכגופה דמו ואין אדם נאמן ע"י עצמו, אבל לענין יחוד ודאי לא בעיל איניש באפי אינשי ואפי' באפי בריה, חוץ משפחתה מפני שלכה גם בה משא"כ בבניה.

מבואר א"כ ברמב"ן כי השומרים מונעים מן הזנות מכח הבושה של האדם מפניהם, ואדם מתבייש לזנות גם בפני בנו או בתו. מדברי הברייתא והרמב"ן מבואר עוד כי השומרים מתירים יחוד אפילו עם אשה שלכו גס בה, שהרי כאן מדובר על יחוד עם גרושתו, ולמרות זאת מועילה כאן שמירה.

ג. דעת החיד"א והנתיבות לשבת

החיד"א ביוסף אומץ^[53] נקט שאדם אינו מזנה מחשש שהדבר יפורסם [ואולי לדעתו גם מי שכתב שהמניעה מן החטא היא משום הבושה, כוונתו היא לבושה שתיגרם כתוצאה מזה שהדבר יפורסם]. על פי זה כתב כי הדבר פשוט מצד הסברא שאשתו אמנם שומרת, שהרי אין אשה מתקנאת אלא בירך חבירתה והיא זהירה בזה לעמוד על המשמר, אבל אמו מחפה על בנה.

[50] דף כז ע"א.

[51] שם כז ע"ב.

[52] מסכת כתובות דף כז עמוד ב.

[53] סימן כ"ו.

לדעת החיד"א דין זה פשוט וברור אך בכל זאת כתב להביא ראיות לדברים אלה:

והגם שאין צריך ראייה על זה והדבר פשוט מצד הסברא, יש להוכיח כן ממה שהפוסקי' לא אשכחו שריותא אלא אשתו עמו, כמבואר בא"ה סימן כ"ב דין ג' בדין יחוד עם אשה ודין ה' גבי אשה עם אנשים הרבה ודין ז' במי שעסקו עם הנשים, ובדין יו"ד /' / מבואר דשרי להתייחד עם שתי יבמות וכיוצא ששונאות זו את זו ואין מחפות זו על זו. וכן עם אשה ותנוקת קטנה שיודעת וכו' ע"ש, ומשמע דאין היתר אלא באשתו עמו או תרתי דסניין או קטנה וכו', הא אמו- הגם דשרי להתייחד עמה- אגוני לא מגנא להתייחד עם אשה בצירוף אמו. והדבר מבואר דאשתו מתקנאת ונשי דסניין אין מחפות וקטנה שמגלה הסוד. הא עם אמו שמחפה ודאי אסיר.

ההיתרים המוזכרים במשנה הם: 1. אשתו עמו, 2. נשים השונאות זו את זו, 3. יחוד עם הקטנה. המשותף להם הוא העובדה שבנשים אלו מעשיו יתפרסמו, וממילא אמו שודאי לא תפרסם את מעשיו ולא תגלה את חרפת בנה, אינה מהווה שומרת.

עוד הוסיף החיד"א לסייע מסקנתו מן ההיתר להתייחד כאשר אשתו עמו:

וכן יש לדרקק קצת ממשנתנו דתנן: לא יתייחד איש אחד עם שתי נשים וכו' ובזמן שאשתו עמו ישן עמהם בפונדקי מפני שאשתו משמרתו. מתייחד אדם עם אמו ועם בתו וישן עמהם בקרוב וכו', ומשמע דוקא אשתו משמרתו ולא אמו, דאי לא תימא הכי אלא דגם אמו משמרתו- הו"ל לתנא דמתני' לאשמועין הך רבותא וליתני הכי. בזמן שאמו או אשתו עמו ישן עמהם בפונדקי מפני שאשתו או אמו משמרתו. מתייחד אדם עם בתו וישן עמה ועם אמו בקרוב וכו' והיה משמיענו חידוש גדול. אלא ודאי דדוקא אשתו משמרתו ולא אמו.

ראיתו האחרונה של החיד"א הובאה גם בנתיבות לשבת^[54] וגם הוא כתב כי טעם האיסור הוא משום שאמו ואחותו מחפות עליו ולכן הוא אינו חושש לזנות בפניהם.

הציץ אליעזר^[55] כתב לדחות את ראיותיהם של החיד"א והנתיבות לשבת:

ולראיותיהם הנ"ל של הנתיבות לשבת והיוסף אומץ נדמה שהיד הדוחה יכולה לדחותם, דהמשנה דנקטה אשתו מפני שאתה ברור שיכול להתייחד עמה, ועל אמו ובתו צריכה עוד המשנה לאשמיענו קודם אם מותר בכלל להתייחד עמם, ואחרי שהמשנה השמיענו זאת אח"כ דמתייחד אדם עם אמו ועם בתו- אזי כבר נשמע זאת גם ממילא דבזמן שאחת מאלו עמו- דמותר ג"כ להתייחד עם אחרת, ועוד זאת דעל אמו ובתו הרי מחלוקת תנאי היא אם היחוד עמהן מותר בכלל, ושמאל סובר כמאן דאסור, כדאיתא בגמ' בד' פ"א ע"ב, ומשום כך

(54) סימן כ"ב סק"ד.

(55) אבן העזר ח"ו סימן מ פרק י"ד.

י"ל דנקטה המשנה מקודם דבר הברור כאשתו, וממילא נלמד לכל כיוצא בזה שהיחוד מותר עמהם, וכדרכו של הרמב"ם בכל מקום לאחוז לשון המשנה נקט גם בזה כך, ובפרט שבפכ"ב מה' איסור"ב שם בהלכה כ' הביא לנו גם מזה, הא דגדולי החכמים היו אומרים לתלמידים הזהרו בי בפני בתי וכו' ע"ש, ומשום כך תפס אשתו שאין כל מקום לשאלה על היחוד עמה, ובדרכו של הרמב"ם דרכו גם הטור והשו"ע, אבל ממילא נלמד לכל כיוצא בזה באלה שהיחוד עמהם מותר מדינא, וזה דנקטו במיוחד הציור בשתי יבמות ובתינוקת מפני שבהם מרבוא, אע"פ שגם עמהם לבדם אסור היחוד, ומטעמא אחרינא, מפני ששונאות זא"ז ולא יחפו זע"ז ומפני שהקטנה תגלה סודם.

ד. דעת ר' חיים פלאג'.

הגר"ח פלאג' בספרו חיים ושלום^[56] כתב להתיר מסברא שגם אמו ובתו נחשבות שומרות:

והיה נראה לכאורה דמותר דכיון דאינן חשש איסור עם אמו ועם בתו, א"כ מתבייש מהן ואינו חוטא, וה"ט גופיה הוא באשתו דאמרינן דמשמרתו משום שהוא בוש מאשתו, והר"י יוסף אומץ נטה דעתו לאסור ויש להשיב ע"ד, ועיין בתשובת מהרי"ו סימן נ"ה דנראה דאם בנו עמה תדיר- הוי שמירה לענין יחוד אמו עם אחר, הה"נ דמהני לענין יחוד עם אחרת כשאמו עמו.

הגר"ח פלאג' הניח כי המונע את האדם מלחטוא הוא הבושה שלא לבעול בפני חבריו ולכן הסיק כי גם בפני אמו, בנו, בתו ואחותו יתבייש לזנות. בדבריו מתייחס הגר"ח פלאג' לדברי החיד"א ביוסף אומץ וכתב כי יש להשיב על דבריו. בנוסף לכך הוא מביא ראיה להיתר מהמהר"י וייל^[57] שנשאל מאלמן האם רשאי להכניס לביתו אלמנה עם בנה כדי שתהיה משועבדת לו לשרת בצרכי הבית. המהרי"ו ענה כי יש איסור יחוד במקרה זה כי אי אפשר שיהיה הבן בתדירות בבית ולפעמים הוא הולך לשוק או לטייל ונמצא שהאיש מתיחד עם האשה. מבואר בדבריו כי כאשר בנה בביתו עם אמו אין איסור יחוד לאיש עם האלמנה- כל החשש הוא רק כשהולך לשוק.

הציץ אליעזר^[58] הביא דברים אלה והעיר כי בספר חפץ חיים^[59] כתב הגר"ח פלאג' עצמו לאסור וז"ל שם:

[56] חיים ושלום סימן י"ט.

[57] שו"ת סימן נ"ה. וגם הזכור לאברהם אבה"ע ח"ג אות יחוד הביא ראיה זו מוזכר בקצרה בפ"ת סימן כ"ב ס"ק ב.

[58] חלק ו סימן מ פרק י"ד.

[59] סימן ל"ח אות מ.

אשתו משמרתו דאין האשה מתקנא אלא בירך חברתה ועומדת על המשמר אבל אמו לא הוי שמירה, ועוד כי אמו מחפה על בנה, ולפי טעם זה, דבאב ובן נמי נימא הכי, ויש לדחות, דבאב ובן הי"ל כדין אשה עם שני אנשים כשהם כשרים דמותר להתייחד וליכא איסור, וכן נראה מסתמיות דברי הפוסקים דלא חילקו.

בדבריו כאן מחלק הגר"ח פלאג'י בין יחוד של אב ובנו עם אשה זרה לבין יחוד של אם ובנה עם איש זר. אב ובנו הם שני אנשים כשרים, ולסתם שני אנשים כשרים הותר יחוד עם אשה אחת מעיקר הדין, ומדוע העובדה שאנשים אלה הם אב ובנו תגרע את כוחם? לעומת זאת ביחוד של איש עם אמו ואשה זרה, יש מציאות האסורה ביחוד, שכן איש אחד אסור ביחוד עם שתי נשים, וכאן אין בכח קרובתו להתיר את האיסור.

הציץ אליעזר כתב כי לפי סברא זו ניתן לכאורה לדחות את הראיה מהמהר"י וייל. בתשובת המהר"י וייל הדיון היה על יחוד אם ובנה עם אדם זר. במצב זה מעיקר הדין אין כאן איסור יחוד, שהרי שני אנשים כשרים מותרים ביחוד עם אשה אלמנה, אלא שהיה מקום לאסור מחשש שהבן יחפה על אמו. על זה כותב המהר"י וייל שהדבר מותר ולא נגרע את ההיתר של שני אנשים כשרים עם אשה בגלל הסברא שהוא בן שיחפה. ממילא כשאיש מתייחד עם אשה זרה כשאמו או בתו נמצאות שם המצב שונה: כאן המצב הבסיסי אסור, שכן יש כאן יחוד של איש עם שתי נשים, אלא שאנחנו רוצים להעדיף מצב זה על מצב של סתם נשים ולומר כי כיון שכאן מדובר באמו או בתו שאין לו איתן איסור יחוד הדבר מותר ועדיפות על סתם נשים. אולם כאן ייתכן שגם המהר"י וייל יודה שאין להם עדיפות על סתם נשים, ויש לאסור מחשש שמא הם מחפזות. וממילא לא ניתן ללמוד מהמציאות של המהר"י וייל למצב של יחוד איש ואשה כאשר אמו או בתו עמו.

אולם המשיך הציץ אליעזר שם וכתב כי מדברי הנתיבות לשבת^[60] נראה כי אין מקום לדחות באופן הנ"ל וז"ל הצ"א:

אך כבר קרא נדחה לסברא זו הנתיבות לשבת בעצמו, בהסבירו לנו בדבריו דאי לא אמרינן דעדיפא אינון על נשי דעלמא בשמירתן עליו הרי אז בהכרח גריעי אינון מנשי דעלמא מפני שאז יחפו עליו. ולפי"ז אם המהר"י וייל התיר לאם להתייחד עם אחר כשבנה עמה, בהכרח דטעמו הוא מפני שהבן משמרה מכח דמותר היחוד עמו ולא יזנה עמה, דאל"כ יחפה עליה יותר מאינש דעלמא, וא"כ אם אמרינן דהבן משמרה מכח שמותר היחוד עמו- הרי מאותו הטעם יש לומר דגם אמו או בתו או אחותו משמרינן אותו ומותר.

הנתיבות לשבת מבין כי אמו ובתו אינן שוות לשאר נשים, אלא הן טובות יותר או גרועות יותר. ממילא לפי זה מהר"י וייל שנקט שאמו אינה גרועה משאר נשים, סובר

(60) שם ס"ק ד שאמנם לדינא דעתו הפוכה כפי שכתבנו.

שהיא טובה משאר נשים וממילא היא מהווה שומרת גם ביחוד של בן עם אמו ואשה זרה.

למרות דבריו האחרונים של הגר"ח פלאג'י כתב הצ"א בדעתו כי דבריו בספר החיים והשלום להתיר הם העיקר, משום שספרו "החיים והשלום" נכתב באחרונה לעת זקנותו ואילו הספר "חפץ חיים" הוא ספר זכרונות ולקט שציין ורשם אגב לימודו מספרי הפוסקים, כדי שיהיה מונח לפניו לעת מצוא והיא לו מגירסא דינקותא כפי שציין בהקדמתו. בנוסף לכך העיר הצ"א כי הוא מצא התייחסות נוספת של הגר"ח פלאג'י לדין זה, והיא בספרו "ראה חיים" על פרשת וישב, וגם שם חזר וכתב את מה שכתב בספרו ה"חיים והשלום", מסתמא כי זו דעתו להלכה ולא כמו שכתב בחפץ חיים.

ה. דעת הבית שלמה

שו"ת בית שלמה^[61] דן בשאלה האם מותר להתיחד עם אמו ואשה אחרת. בשלב הראשון כתב כי יש סברא לומר שדווקא אשתו יכולה להיות שומרת עליו מפני יחוד, אך אמו ובתו לא, וז"ל :

בשלמא איש ואשתו אינו בסוג יחוד כלל, שפיר אמרינן דהוי שומר לגבי אשה אחרת, אבל אמו דיש בה סוג יחוד רק שהתורה התירה יחוד עם אמו- די שתציל את עצמה אבל לגבי אחריני לא הוית שומר.

יש להבחין בין ההיתר לאיש להתיחד עם אשתו לבין ההיתר לאיש להתיחד עם אמו. ביחוד עם אשתו אין מתחיל כלל איסור יחוד, שהרי היא מותרת לו, וא"כ מצב זה "אינו בסוג יחוד כלל", אך יחוד עם אמו או עם בתו הוא מצב שיש בו איסור ביאה ועכ"ז התורה התירה יחוד עמה משום שלא חששה שיעבור עבירה. לכן במצב זה "יש בה סוג יחוד רק שהתורה התירה". לאור הבחנה זו יש לומר כי דווקא אשה שלא שייך עמה איסור יחוד יכולה להיות שומרת, אך אשה ששייך בה יחוד אלא שהתורה התירה להתיחד עמה, אינה מצילה מן היחוד כי די לה שתציל את עצמה מן העבירה.

נראה שהסברא בדבריו היא שהטעמים שכתבו הראשונים להתיר יחוד כשיש שומר אינם שייכים אלא בשומר שאין בו כלל חשש זנות. אם נסביר ששומר מועיל מצד שמתבייש לזנות בפניו, ייתכן שכל זה הוא דווקא בשומר שאינו שייך כלל בחשש זנות, אך אם כן אלא שהתורה סברה שלא יזנה, הוא אינו יוצר תחושת בושה אצל המזנה. העובדה שגם לגבי שומר זה יש תאוה מסויימת גורמת לו להסתכל בסלחנות אל האיסור ועל כן גם המזנה אינו מתבייש ממנו כ"כ. גם אם נסביר כי היתר השומר מבוסס על החשש שהשומר יפרסם את המעשה, אפשר לומר שכל זה דווקא בשומר שאינו שייך כלל לתאוות הזנות, אך שומר ששייכת לגביו תאוות זנות אלא שהתורה התירה יחוד עמו, לא יפרסם מתוך הבנה של הקושי בהימנעות מהחטא.

(61) חלק א או"ח סימן מ"ח.

הבית שלמה הוסיף וכתב שסברא זו, האם מי שאינו בסוג היחוד יכול לשמור, עומדת ביסוד מחלוקתם של הטור והרמב"ם בדין אשתו עמו בפרוצים וז"ל:

ולדינא נלע"ד דדין זה תלוי בפלוגתת הרמב"ם והטור, שהרמב"ם פ' לא תתייחד אשה א' עם אנשים הרבה עד שתהיה שם אשתו של א' מהם, והטור הביא דברי וכ' עליו: ואיני מבין דבריו, כיון שאוסר אשה אחת עם אנשים הרבה- מאי נ"מ שאשה של אחד מהם שם? אכתי איכא למיחש לאחריני! והב"י כתב ליישב דעת הרמב"ם וז"ל: י"ל כיון דאשה של זה לא תזנה לפני בעלה שהוא שם- חברתה ג"כ לא תזנה שתירא שזאת האשה ובעלה יגלו סודה ג"כ, וע' באחרונים ובדעת הטור. עכצ"ל דכיון דהבעל עצמו הוא בסוג יחוד וגם האשה אחרת שהוא שם, רק שאשתו משמרתו וגם האשה אשר בעלה שם עכ"פ אינם שומרים לגבי אחרים, והרמב"ם סובר כיון שעכ"פ הם- ודאי לא יזנו יהיה מאיזה טעם שיהיה, ע"כ נעשים שומרים לאחרים. הכי משמע פשיטא דשמעתתא דשלהי קידושין דקאמר דאיש אחד לא יתייחד עם הרבה נשים משום שנשים דעתן קלות, ושמה שניהם יתפתו, וא"כ שודאי אין חשש על אחת מהן- נעשית שומר לאחרים ולדעת הטור צריך לחלק בדבר.

לדעת הבית שלמה, הטור הסובר כי הטעם שאשתו עמו לא תפטור את שאר הפרוצים מאיסור יחוד, הוא משום שלדעתו אשתו יכולה לשמור רק על בעלה אך לא על שאר האנשים והנשים, כפי שהסביר הבית שלמה לעיל, כי מי שהוא בסוג יחוד, גם אם אינו אסור ביחוד, אינו יכול לשמור על אחרים. לכן למרות שהאשה שבעלה כאן מותרת ביחוד עם שאר האנשים, כיון שסו"ס היא בסוג יחוד לגביהם אלא שהותר לה להתיחד עמהם, היא אינה שומרת עליהם ואינה מצילה אותם מן היחוד.

כמו כן לגבי הבעל, למרות שהוא מותר ביחוד עם שאר הנשים, אך סוף סוף הוא בסוג יחוד לגביהם אלא שהותר לו להתיחד עמהן, לכן אין הן שומרות על שאר הפרוצים ואינן מצילות אותם. לפי זה גם אמו אינה יכולה להיות שומרת עליו שכן היא בסוג יחוד.

הרמב"ם לעומת זאת חולק, ולדעתו כל מי שמותר ביחוד נהיה לשומר, ואין לחלק בין אם הוא בסוג היחוד או לא. דעת הרמב"ם היא שאמו יכולה להיות שומרת משום שהיא מותרת ביחוד.

לאור דברים אלה כתב הבית שלמה בסיכום דבריו:

וכיון דהשו"ע סתם כהרמב"ם, א"כ מותר, ושמעתי בשם הנתיבות לשבת להחמיר ואין ספרו ביד, וגם ראיתי בזכ"ל ח"ג דחוכך להחמיר ובשעת הדחק לדעתי המיקל לא הפסיד,

לדעתי, החילוק שכתב הוא קשה, שהרי אשתו משמרתו הוא אפילו באשתו נידה שאסורה עליו והתורה התירתה!

הציץ אליעזר הביא את דברי הבית שלמה וכתב במסקנת דבריו:

למדנו מזה שגם דעת הגאון בעל בית שלמה סבר מעיקרא דדינא להתיר להלכה היחוד עם אשה אחרת גם כשאמו עמו, ורק משום כבודו של הגאון בעל נתיבות לשבת, ומשום מה שראה במה שחוכך להחמיר בזה בס' זכור לאברהם מנע א"ע מלהתיר בשופי, אבל גם איסור לא אמר בזה בהיות שבעצם דעתו העצמית להתיר, ולא עוד אלא שסיים וכתב שבשעת הדחק המקיל לא הפסיד. ולכן בצירוף גם עם כל האמור לעיל נלפענ"ד להלכה דיש להורות להתיר גם כשאמו או אחותו עמו משום כל איזה צורך שהוא.

גם מסקנת האג"מ היא שלדינא אין לאסור והרוצה להחמיר לעצמו יחמיר, וכתב הדבר הלכה^[62] ששמע מת"ח אחד מבאי ביתו של החזו"א שהתיר לו להתיחד עם אשה ואחותו, וכן עם אשה זרה ואמו.

ו. סיכום להלכה

הדבר הלכה^[63] כתב כי יש אומרים שאמו או בתו או אחותו אינן נחשבות לשומרות לענין יחוד, ויש אומרים שהן נחשבות שומרות, ושמע שהחזו"א פסק כמתירים.

נראה שכיון שהרבה ראשונים סוברים כי המונע את האדם מלחטוא הוא הבושה בפני חבריו ולכן גם בפני אמו, בנו, בתו ואחותו יתבייש לזנות וכפי שכתב האג"מ^[64]:

וזה ודאי אין לומר מעצמנו שאדם אינו מתבייש מבתו דלפי הסברא הוא מתבייש מפני זרעו יותר מבפני אחרים.

אמנם חלק מהראשונים כתבו כי המונע את האדם מלחטוא הוא רק הפחד שחבירו ילך ויספר את הדבר ולדבריהם אפשר להסתפק אם בקרוביו יש חשש אולי לא יספרו, ולכן אין לו פחד מהם ואינם שומרים, וכך פסקו החיד"א, הנתיבות לשבת והזכור לאברהם, אך כיון שהרבה אחרונים נקטו כטעם הראשון, ובהם הגר"ח פלאג'י, הבית שלמה, החזו"א, הציץ אליעזר והאג"מ, וגם כך הוא פשט דברי הרמב"ן והמהר"י וייל נראה שמתיר- ודאי ניתן לסמוך בשעת הצורך על המתירים.

הדבר הלכה^[65] כתב כי לדיעות המתירות נראה שהשמירות של אשה שבעלה בעיר וכן אמו בתו או אחותו- מתירות להתיחד לאיש גם עם אשה שלבו גס בה, וכן מותר לאשה להתיחד עם מי שלבו גס בה [וכתבנו שכך מבואר ברמב"ן] או עם מי שעסקו עם הנשים, או עם פרוץ או גוי- בזמן שאביה, בנה או אחיה נמצאים איתה, אפילו אם הם פרוצים.

62 סימן ח סעיף ד.

63 שם.

64 אבן העזר חלק ב סימן ט"ו.

65 שם סעיף ה.

הוסיף הדבר הלכה^[66] שפשוט כי בדרך או בלילה צריכים שומר נוסף עם אחד מהשומרים הנזכרים בסעיפים הקודמים, כגון אדם המתיחד עם אשה ובתו או אחותו, וכיון שיש חשש שהשומר יירדם או ילך לצרכיו- נמצא האיש מתיחד עם האשה.

עוד הביא את דעת הפ"ת בשם הזכור אברהם בשם חכם אחד, כי באם עם בנה ועוד אדם- מקילים אפילו בדרך או בלילה כי שמירת הבן כשמירת אשה לבעלה והוא מקפיד שאמו לא תזנה, ואם יצטרך לנקביו- יקפיד שלא תישאר לבד עם האיש. הם לא הביאו כל ראיה לסברא זו ולכן לדעתי אין להקל בכך [מהמהר"י וייל שכתב כי אם הבן נמצא בבית עם אמו- אין בעייה של יחוד אין להביא ראיה, כפי שכתב הדבר הלכה, כי אולי אינו סובר כלל את דינו של הראב"ד בלילה].

7. זאת תורת העולה

1. הרמב"ם הסובר כי סתם אנשים נחשבים פרוצים כתב כי אם אשתו של אחד מהמתיתחדים נמצאת איתם - אין כאן איסור יחוד, משום שלדעתו א. אשתו של הפרוץ שומרת עליו. ב. הפרוץ השמור ואשתו שומרים על שאר הנוכחים כאן [למרות שהנוכחים האלה מוחזקים כפרוצים].

2. המאירי כתב כי לדעת הרמב"ם דין זה נכון גם בפרוצים ממש ולא רק באנשים שמוחזקים כפרוצים.

3. הטור חלק על החידוש השני של הרמב"ם, ולדעתו הפרוץ השמור אינו יכול לשמור על שאר הפרוצים.

4. השו"ע פסק כדעת הרמב"ם, וסובר כי גם לגבי פרוץ ממש אשתו נחשבת שומרת עליו, וכן פרוץ שמור יכול להיות שומר על שאר הפרוצים.

5. הרמ"א העיר כי סתם אנשים אינם פרוצים אך לא חלק על עצם הדין שאשתו של הפרוץ יכולה לשמור עליו, וכן לא העיר על כך שפרוץ שמור יכול לשמור על שאר הפרוצים, ולכן מסתבר כי גם הוא סובר כן, וכן דעת הדבר הלכה למעשה.

6. אחרונים רבים למדו מדברי הרמב"ם עקרון כולל והוא, שאדם שמור [שאינו חשש שיזנה כיון שיש עליו שמירה כל שהיא מלחטוא] יכול להיות שומר על שאר האנשים גם אם הם פרוצים. לפי זה יחוד של איש אחד עם כמה נשים שבעלה של אחת מהן בעיר - מותר. שכן אשה זו לא תזנה משום שבעלה בעיר ולכן היא שומרת על שאר הנוכחים. כך פסקו הבינת אדם, הנתיבות לשבת, הציץ אליעזר והדבר הלכה.

7. נחלקו האחרונים האם עיקרון זה נכון גם לגבי יחוד עם נשים שאחת מהן מותרת ביחוד משום שהיא קרובתו - כגון אמו, בתו או אחותו.

8. שורש המחלוקת נעוץ בסיבה ששומר מתיר יחוד. לדעת חלק מן הראשונים שומר מתיר יחוד משום שהמזנה חושש שמעשהו יתפרסם, אך לדעת רוב הראשונים השומר מציל מיחוד כי המזנה יתבייש לזנות בפניו.
9. אם טעם ההיתר הוא מחשש שהדבר יתפרסם, אפשר לומר כי בקרובותיו אין חשש שיפרסמו את מעשיו ולכן אינן יכולות להיות שומרות. אם טעם ההיתר הוא משום שמתבייש לזנות בפניהם, הרי שגם בפני קרובותיו מתבייש לזנות.
10. למעשה אחרונים רבים נקטו להקל, שגם קרובותיו המותרות ביחוד עמו יכולות להיות שומרות לגביו. כן היא דעת הגר"ח פלאג'י, הבית שלמה, החזו"א, הציץ אליעזר והאג"מ וכן הוא גם פשט דברי המהר"י וייל. לעומת זאת החיד"א, הנתיבות לשבת והזכור לאברהם נקטו להחמיר.
11. הדבר הלכה הביא את המחלוקת בדין זה ולא הכריע. למעשה נראה שכיון שהרבה אחרונים נקטו להקל - ודאי ניתן לסמוך עליהם בשעת הצורך.
12. הדבר הלכה כתב כי בכל המצבים בהם שמירה מועילה [בעלה בעיר, אמו, בתו או אחותו], ההיתר קיים גם אם יש כאן יחוד עם פרוץ, עם גוי או עם מי שלבו גם בה [והבאנו שכן מבואר ברמב"ן].
13. א"כ למעשה אשה שבעלה בעיר, נחשבת שומרת כמו אשתו עמו, ובעת הצורך גם אמו, בתו או אחותו נחשבות שומרות כמו אשתו עמו.
14. הדבר הלכה הוסיף כי בדרך או בלילה צריכים שומר נוסף עם אחד מהשומרים הנזכרים בסעיפים הקודמים, מחשש שהשומר יירדם או ילך לצרכיו. לכן אסור לאדם להתיחד עם אשה זרה למרות שבתו או אחותו עמו, אם הם בדרך או בלילה, מחשש שמא קרובות אלו יירדמו או ילכו לצרכיהן ונמצא האיש מתיחד עם האשה.
15. הפ"ת כתב בשם הזכור אברהם כי באם עם בנה ועוד אדם זר היחוד מותר אפילו בדרך או בלילה למרות שאין שומר נוסף, כי הבן מקפיד שאמו לא תזנה. הזכור לאברהם לא הביא כל ראייה לכך ולכן לדעתי אין להקל בזה.

